

Socialmedicinsk tidskrift

Redaktion:

Claes-Göran Westrin, redaktör och ansvarig utgivare
Ann Appelgren, redaktionssekreterare

Stiftelsen Socialmedicinsk tidskrifts styrelse:

Peter Allebeck, professor i socialmedicin, Göteborg
Per Bjurulf, professor i socialmedicin, Linköping
Lars-Olof Bygren, professor i socialmedicin, Umeå
Jan Ekholm, professor i rehabiliteringsmedicin, Stockholm
Gunnar Grimby, professor i rehabiliteringsmedicin, Göteborg
Sven-Olof Isacson, professor i socialmedicin, Malmö
Leif Svanström, professor i socialmedicin, Stockholm

Sjuttioandra årgången häfte nr 10 1995

Rehabilitering och socialförsäkring - ett angeläget forsknings- och utvecklingsområde

Den 1 september 1993 på socialförsäkringens dag invigdes Enheten för socialförsäkringsforskning med särskild inriktning på rehabilitering vid Mithögskolan i Östersund av dåvarande landshövdingen i Jämtlands län Sven Heurgren.

Enheten - som nu utvecklats till ett Centrum - är ett samverkansprojekt mellan Mithögskolan, Karolinska institutet, Stockholms universitet och försäkringskassorna i Jämtlands och Stockholms län. Till centrum har knutits ett nätverk av forskare från Mithögskolan, Karolinska Institutet och Stockholms universitet. I nätverket ingår också praktiskt verksamma från i första hand försäkringskassorna i Jämtlands och Stockholms län.

I ledningen för centrum ingår professorerna Hans Berglind, Socialhögskolan, Stockholms universitet och Jan Ekholm, Institutionen för rehabiliteringsmedicin, Karolinska institutet, fil. dr och direktör Tor Eriksén, Försäkringskassan i Värmlands län, samt direktör Åke Eriksson, Försäkringskassan i Jämtlands län och vice verkställande direktör Per Ove Karlsson, Försäkringskassan i Stockholms län. Föreståndare för centrum är docent och utvecklingschef Alf Bergroth, Mithögskolan och Försäkringskassan i Stockholms län.

Vid Centrum för socialförsäkringsforskning (CSF) vill vi etablera forskning och utveckling (FoU) på socialförsäkringsområdet med särskild inriktning på

rehabilitering utifrån en tvärvetenskaplig ansats. Även om det förekommer FoU på socialförsäkringsområdet så har det hittills saknats en brett upplagd tvärvetenskaplig FoU. Vid centrum finns samhälls-, beteende- och medicinsk vetenskap representerad.

Behovet av FoU inom rehabiliteringsområdet motiveras inte minst av det höga antalet långtidssjukskrivningar och antalet förtidspensionärer. Det stora antalet långa sjukskrivningar och höga antalet personer med förtidspension medför problem inte bara för samhället utan även för enskilda personer som drabbas av ohälsa och som ställs vid sidan av arbetslivet. De totala socialförsäkringskostnaderna rör sig om hela 20 % av BNP eller något över 300 miljarder kronor per år, och en icke obetydlig del utgör kostnader för långtidssjukskrivningar och förtidspension. Enligt Riksförsäkringsverket var kostnaden (utbetald ersättning för förtidspension/sjukbidrag, sjukpenning och rehabiliteringsersättning) år 1994 något över 55 miljarder kronor.

En annan utgångspunkt för centrumets verksamhet är behovet av ett närmande mellan teori och praktik. Det är naturligtvis nödvändigt att FoU bedrivs utifrån problemställningar som formuleras utanför socialförsäkringsområdet, d v s av forskare från universitet och högskolor. Men, och det är ett viktigt men, FoU bör även bedrivas utifrån problemställningar som formuleras av personal vid försäkringskassorna i samarbete med forskare från vetenskaps-samhället. Ett närmande av teori och praktik sker inom näringslivet i icke obetydlig omfattning, men det har hittills skett i begränsad skala inom offentlig sektor. Vi anser att ett sådant närmande behövs för att finna nya lösningar på problem även inom offentlig sektor.

En ytterligare utgångspunkt för centrumets verksamhet är att jämföra skillnader och likheter när det gäller rehabilitering i storstad och glesbygd. Det finns en hel del fakta när det bl a gäller det s k ohälsotalet i olika delar av landet som är av intresse att studera. Det finns också intressanta skillnader redovisad i offentlig statistik, som exempel kan nämnas andelen med förtidspension och sjukbidrag år 1993. I Jämtlands län hade, enligt Riksförsäkringsverket, 57 % fått förtidspension/sjukbidrag p g a sjukdomar i rörelseorganen medan motsvarande siffra för Stockholms län var 37 %. I Jämtland hade 10 % diagnosgruppen psykiska störningar medan motsvarande siffra för Stockholms län var 27 %.

Det som utmärker CSF är således tvärvetenskap, brobyggande teori-praktik och jämförelse mellan storstad och glesbygd.

Verksamheten har hittills finansierats av försäkringskassorna i Stockholms och Jämtlands län, stiftelsen Jämtlands läns forskningsråd samt på senare tid också rådet för arbetslivsforskning (tidigare arbetsmiljöfonden).

I enlighet med vår utgångspunkt att bygga broar mellan teori och praktik har vi ett nära samarbete med de praktiskt verksamma vid försäkringskassorna när det gäller att välja problemställningar för våra studier. Det är också sådana kontakter som till stor del varit inspirationskälla vid vårt val av problemställningar för våra första studier.

En central problemställning hos handläggarna av rehabiliteringsärenden är motivationsarbetet. Hans Berglind diskuterar i en artikel arbetsmotivation ur ett handlingsperspektiv. I detta perspektiv ses arbetsmotivationen som ett flerdimensionellt begrepp.

Begreppet arbetsförmåga har alltid varit ett centralt begrepp inom socialförsäkringen och begreppet är måhända ännu mer centralt nu genom den förändring av lagstiftningen som sker 1 oktober 1995. I en artikel diskuteras begreppet arbetsförmåga i samband med förtidspension. Författare är Lenart Staaf, Hans Berglind och Jan Ekholm.

En stor andel av arbetskraften förtidspensioneras och vi har nu i det svenska samhället passerat 400.000 förtidspensionerade. I en artikel författad av Lennart Staaf ges en översikt av utvecklingen av förtidspensioneringen och några av de orsaksfaktorer som kan tänkas förklara utvecklingen.

Handläggarna i rehabiliteringsärenden vid försäkringskassorna har den senaste tiden rapporterat svårigheter att rehabilitera personer som både är arbetslösa och sjukskrivna. Vi har därför ägnat en delstudie åt denna problematik. En av artiklarna författad av John Selander, Sven-Uno Marnetoft, Jan Ekholm och Alf Bergroth, redovisar en studie av arbetslösa sjukskrivna och anställda sjukskrivna i Jämtlands glesbygd och Stockholm.

Läkarnas sjukskrivningsmönster är av stor betydelse inom socialförsäkringen. Eva Karlsryd har under flera år studerat läkarnas sjukskrivningsmönster. Hon har bl a ägnat sig åt att studera sjukskrivningsmönstret för arbetslösa sjukskrivna. Karlsryd redovisar i en artikel framförallt en studie rörande läkarnas syn på sjukskrivning av arbetslösa i Stockholms och Jämtlands län.

I en annan artikel redovisas en studie som behandlar vilka skäl som ligger bakom individers beslut vid kort sjukfrånvaro. I artikeln ställs framförallt två frågor. Finns det skäl utöver själva sjukdomen som påverkar individers beslut att sjukanmäla sig? Vilka skäl påverkar individers önskan om återgång i arbete vid kort sjukfrånvaro? Artikeln är författad av Maria Synnerholm, Eiris Karlsson och Ingrid Söderback.

Inom (CSF) strävar vi också efter jämförande studier med andra länder. Vi har fått en möjlighet till en sådan jämförelse genom det samarbetsprojekt som försäkringskassan i Stockholm har med det tyska pensionsorganet LVA (Landsversicherungsanstalt für Arbeiter) i Lübeck och Institutionen för Socialmedicin vid Lübecks Universitet. Ulla Gerner arbetar med detta projekt, som beskrivs i en artikel. I artikeln beskrivs också rehabiliteringsprocessen i några andra länder.

Jan Ekholm

Hans Berglind

Alf Bergroth

Gästredaktörer för detta temanummer är tre personer från olika verksamhetsområden: Jan Ekholm, professor i Rehabiliteringsmedicin vid Karolinska institutet och överläkare vid Rehabiliteringsmedicinska kliniken, Karolinska sjukhuset, Stockholm. Hans Berglind, professor vid Socialhögskolan, Stockholms universitet. Alf Bergroth, docent, utvecklingschef vid försäkringskassan Stockholms län och knuten som forskare till såväl Karolinska institutet som Stockholms universitet. Alla tre är verksamma på deltid vid Centrum för Socialförsäkringsforskning vid Mithögskolan i Östersund, där Alf Bergroth är föreståndare.

Temanumret har möjliggjorts genom ekonomiskt stöd från Stiftelsen Jämtlands läns forskningsråd, Försäkringskassorna i Stockholms och Jämtlands län.